

„Doufám, že učení mojí prababičky najde díky této inspirativní, praktické
a krásné knize cestu do každé rodiny.“ — **Carolina Montessori**

MONTESSORI BATOLE

JAK VYCHOVAT Z DÍTĚTE
ZVÍDAVÉHO A ODPOVĚDNÉHO ČLOVĚKA

PRŮVODCE PRO RODIČE

MONTESORI BATOLE

JAK VYCHOVAT Z DÍTĚTE
ZVÍDAVÉHO A ODPOVĚDNÉHO ČLOVĚKA

PRŮVODCE PRO RODIČE

SIMONE DAVIESOVÁ

EUROMEDIA GROUP

Simone Davies

Montessori batole

First published in the United States as: THE MONTESSORI TODDLER:

A Parent's Guide to Raising a Curious and Responsible Human Being

Copyright © 2019 by Jacaranda Tree Montessori

Illustration copyright © 2019 by Hiyoko Imai

Author photo by Rubianca Han Simmelsgaard

Published by arrangement with Workman Publishing Co., Inc., New York

Translation © 2019, Marta El Bournová

All rights reserved

ISBN 978-80-284-1321-7

Tato kniha je pro Olivera a Emmu.

Je mi ctí být vaší matkou.

Jste mou každodenní inspirací.

OBSAH

KAPITOLA 1

ÚVOD

- 10 Je čas změnit náš pohled na batolata
- 12 Proč miluji batolata
- 14 Co bychom o batolatech měli vědět
- 16 Montessori výchova batolete
- 18 Jak si odnést co nejvíce z této knihy

KAPITOLA 2

ÚVOD K MONTESSORI METODÁM

- 20 Krátce z historie
- 21 Klasické vzdělávání versus montessori vzdělávání
- 22 Některé montessori principy

KAPITOLA 3

MONTESSORI ČINNOSTI PRO BATOLATA

- 33 Čím se odlišuje montessori činnost od běžných činností?
- 34 Jak dítěti ukázat činnost
- 36 Základní principy, které je třeba mít na paměti
- 39 Jak uspořádat činnost
- 42 Druhy činností
 - 34 Koordinace očí a rukou
 - 37 Hudba a pohyb
 - 39 Praktický život
 - 44 Umění a řemesla
 - 46 Jazyk
- 68 Dodatečné poznámky: venkovní prostředí a příroda
- 70 Jak je to s hračkami mimo montessori koncept

KAPITOLA 4

USPOŘÁDÁNÍ DOMOVA

- 74 Uspořádání prostorů podle montessori principů
- 75 Pokoj po pokoji
 - 75 Vchod
 - 75 Obývací pokoj
 - 76 Kuchyně
 - 76 Ložnice
 - 77 Koupelna
 - 77 Koutek pro umění a řemesla
 - 78 Útulné místo na čtení
 - 78 Venku
- 80 Poznámka navíc k montessori principům v kuchyni
- 82 Základní principy, které je třeba mít na paměti
 - 82 Pomoc dětem při úklidu věcí po skončení činnosti
 - 82 Jak na přeplněný prostor
 - 83 Jak si to zútlunít
 - 83 Jak nám uspořádání domova může ušetřit práci

84 Sdílení prostorů

84 Malé prostory

85 Důležitost domácího prostředí

87 Nahlédnutí do domova

KAPITOLA 5

VYCHOVÁVÁME ZVÍDAVÉ DÍTĚ, KTERÉ CÍTÍ, ŽE JE VIDÍME A SLYŠÍME

1. ČÁST

PODNĚCUJME U DÍTĚTE ZVÍDAVOST

- 94 Pět složek pro zvědavost
 - 94 Důvěra v dítě
 - 95 Bohaté prostředí k učení
 - 95 Čas
 - 95 Bezpečí a jistota jako základ
 - 96 Pěstování zvědavosti
- 96 Sedm hlavních zásad pro zvědavého človíčka
 - 96 Postupujeme podle dítěte
 - 97 Podporujeme praktické učení
 - 98 Zapojme je do běžného života
 - 99 Postupujeme pomalu
 - 100 Pomoz mi, abych to udělal sám
 - 102 Podporujeme tvořivost
 - 104 Pozorujeme

2. ČÁST

PŘIJMOUT DÍTĚ TAKOVÉ, JAKÉ JE

- 107 Ukažme batolatům jejich důležitost a sounáležitost a přijměme je taková, jaká jsou
- 108 Buďme jejich tlumočníkem
- 109 Dovolme jim projevit všechny pocity, ale ne jakékoliv chování
- 110 Dejme dítěti zpětnou vazbu místo chvály
- 112 Role a nálepky

PĚSTOVÁNÍ SPOLUPRÁCE A ZODPOVĚDNOSTI V NAŠEM DÍTĚTI

1. ČÁST

PĚSTOVÁNÍ SPOLUPRÁCE

- 116 Proč montessori přístup nepoužívá hrozby, úplatky ani tresty
- 119 Řešení problémů společně s batolaty
- 121 Způsoby, jak zapojit naše dítě
- 122 Jak mluvit, abychom jim pomohli poslouchat
- 124 Přiměřená očekávání
- 126 Ostatní

2. ČÁST

STANOVENÍ HRANIC

- 129 Stanovit hranice je v pořádku
- 129 Buďte srozumitelní, pokud jde o hranice – základní/domácí pravidla
- 130 Dotáhněte to do konce laskavým a srozumitelným jednáním
- 133 Vezměte na vědomí negativní pocity
- 134 Jak na záchvaty vzteku
- 136 Obnovení kontaktu, jakmile se uklidní
- 137 Pomoci jim v nápravě a udobření
- 137 Tipy pro stanovení hranic
- 141 Praktický seznam pro hranice

UVEDENÍ DO PRAXE

1. ČÁST

KAŽDODENNÍ PÉČE

- 144 Denní rytmus
- 146 Rituály
- 147 Oblékání a odchod z domova
- 151 Jídlo
- 155 Spánek
- 157 Pomoc s čištěním zubů

2. ČÁST

VYPOŘÁDÁNÍ SE SE ZMĚNAMI

- 159 Chození na toaletu
- 161 Rozloučení s dudlíkem
- 162 Sourozenci

3. ČÁST

UŽITEČNÉ DOVEDNOSTI PRO NAŠE BATOLATA

- 169 Sdílení
- 169 Jak přerušit dospělého
- 170 Dovednosti pro introvertní batolata
- 171 Období bití, kousání, strkání, házení
- 174 Učení se soustředění
- 175 Vypořádání se s frustrací
- 176 Když na vás dítě lpí
- 178 Čas na obrazovku
- 179 Dvojazyčnost

KAPITOLA 8

BÝT DOSPĚLÝM

- 185 Fyzická péče o sebe sama
- 186 Pěstujeme učenlivou mysl
- 186 Začneme a skončíme den správně
- 188 Trénujeme bdělou pozornost
- 189 Pozorování
- 189 Dobití emocionálních baterek – našich i našeho dítěte
- 190 Postupujeme pomalu
- 192 Budme dětmi průvodcem
- 193 Nápomocný domov
- 194 Budme poctiví
- 194 Přijmeme odpovědnost za život a rozhodování
- 195 Učení se z chyb
- 196 Oslavme úspěchy
- 196 Sebeuvědomování
- 197 Stálý trénink

KAPITOLA 9

SPOLUPRÁCE

- 201 I rodiče jsou lidi
- 201 Upřednostňování jednoho z rodičů
- 202 Klíč ke spolupráci v rodině
- 203 Jak dostat rodinu do hry
- 205 Prarodiče a paní na hlídání
- 206 Spor v rodině
- 207 Rozvod nemusí být sprosté slovo

KAPITOLA 10

CO DÁL

- 210 Příprava na školku
- 211 Další roky
- 215 Čas na změnu vzdělávacího systému
- 215 Čas míru

SKUTEČNÉ PŘÍBĚHY

NAHLÉDNUTÍ DO DOMOVŮ

A CITÁTY Z MONTESSORI RODIN

- 218 Austrálie
Kylie, Aaron, Casper, Otis a Otto
Jak praktikujeme montessori
- 219 Mongolsko
Enerel, Bayanaa, Nimo a Odi
Minimoo
- 220 Kanada
Beth, Anthony a Quentin
Naš montessori život
- 221 USA
Amy, James, Charlotte a Simon
Montessori na Středozápadě
- 222 Moje rodina
Simone, Oliver a Emma
Austrálie/Nizozemsko
- 223 Moje kurzy
Jacaranda Tree Montessori
Amsterdam, Nizozemsko

224 SOUVISEJÍCÍ LITERATURA

226 PODĚKOVÁNÍ

PŘÍLOHA

- 232 Co neříkat, a co naopak říkat
- 234 Kde se dají sehnat potřeby, materiály a nábytek odpovídající montessori koncepci
- 236 O montessori školách
 - 236 Po čem se dívat v montessori škole
 - 237 Jak montessori škola funguje v praxi?
 - 238 Je montessori přístup vhodný pro každé dítě?
 - 239 Jak děti zvládají přechod na tradiční školu poté, co navštěvovaly montessori?
- 240 Pocity a potřeby
- 242 Recept na domácí modelínu
- 243 Seznam montessori činností pro batolata
- 254 Rejstřík

PŘEDMLUVA

Tak! A je tady! Držíte v rukou své dítě a přemýšlíte, jaký osud ho čeká, jaké síly, temperament a nadání se v něm ukrývají. Jak se spolu sžijete? Budete mu podporujícími rodiči? Často nás rodiče a obecně soužijící s batolaty uchvacuje nadšení z maličkých pokroků našich děťátek a o chvíli později se trápíme pochybnostmi a strachy ze zodpovědnosti, kterou cítíme. Často střídáme smích a slzy. Ano. I to patří k životu s batolátkou. Dítě v sobě skrývá tolik síly a hluboký potenciál tvořit. Tvořit sebe sama, vrůstat do rodiny, společnosti a své kultury obecně. Utvářet a měnit i nás samé a celý svět. Držíte v rukou budoucnost světa. A k takové chvíli emoce patří.

Kladete si otázky: jak na to batole? Jak ho zvládnout? Proč zase pláče? Co mu chybí? Co potřebuje? Jak ho zabavit? Jak ho rozvíjet? Jak mu to vysvětlit? Mám mu ponechat svobodu? Nejsem moc přísný? Pokud ano, našli jste knihu, která vám na tyto otázky může odpovědět. Pomůže vám porozumět světu batolat ještě dříve, než ho budou moci sama popsat gesty či slovy, ještě dříve, než si ho jsou vůbec schopna sama uvědomit. Možná právě v tom je síla této knihy, světového bestselleru, který se obrací na prvorodiče stejně jako na zkušené rodiče a na všechny, kdo s batolaty žijí.

Kniha Montessori batole se věnuje převážně dětem přibližně od 1 roku do 3 let věku, kdy většinou děti nastupují do mateřské školy a v české terminologii se stávají předškoláky. Knížka je také vhodná pro rodiče, kteří rodinu teprve plánují a budou se se svou novou rolí teprve sžívat. Nezáleží ani na tom, zda jste zkušení v montessori pedagogice, nebo jste se o ní dozvěděli právě nyní z nadpisu knihy. Montessori celostní přístup ke vzdělávání je v knize vysvětlen a tvoří východisko pro mnoho praktických doporučení a rad.

Dozvíte se, jak připravit svůj byt či dům na život s batoletem, jak je vhodné organizovat každodenní činnosti, jaké aktivity odpovídající věku dětem nabízet, co by bylo dobré, abyste se jako dospělí naučili, jak s batolaty komunikovat, jak je pozorovat, na co se nachystat při příchodu do mateřské školky, nahlédnete i do cílů vzdělávání ve věku 6–12 let a později v období adolescence a objevíte mnoho dalšího. Důležité jsou pasáže o potřebách maličkých, které jim dávají pocity bezpečí. Bez bezpečí a naplnění fyzických potřeb se děti nemohou učit a rozvíjet. Oceňuji zvláště informace, jak vést děti k soustředění. Schopnost hluboce se soustředit se buduje právě v batolecím věku a má důsledky po celý budoucí život dítěte. Hluboké soustředění, plynutí neboli flow je v současnosti považováno za podmínku vedoucí ke štěstí.

Všechna témata v knize jsou podávána lehkým, snadno srozumitelným a řekla bych až přátelským a podporujícím jazykem. Najdete v ní přehledné tabulky, souhrny a strukturované body pro rychlou orientaci. Kniha po vás nechce, abyste byli dokonalými, nechybujícími. Naopak. Autorka zdůrazňuje hlavně přirozenost, lidskost, láskyplný přístup, pravdivost a otevřenost dospělých, protože přesně takové chceme, aby jednou byly i naše děti.

Záleží jen na vás, do jaké hloubky se budete chtít tématu věnovat, zda budete knihu číst od začátku do konce, či si vyberete vždy jen aktuální témata. Možná vás kniha přivede na životní cestu montessori a budete hledat další, hlubší informace v knihách Marie Montessori nebo v kurzech pro rodiče či dokonce pro učitele, stejně jako se to stalo mnoha montessori učitelům včetně samotné autorky knihy Simone Daviesové.

Věřím, že vám kniha bude oporou a inspirací na cestě porozumění batolatům a snad i na cestě sebezrovoje. Není nic krásnějšího, než se podívat na své dospívající dítě a říci si: „Tohle je ta budoucnost, kterou jsem si před mnoha lety vysnila a držela ji ve svém náručí!“

Mgr. Hana Slabá, Montessori Institut Praha

ÚVOD

1

- 10 Je čas změnit náš pohled na batolata
- 12 Proč miluji batolata
- 14 Co bychom o batolatech měli vědět
- 16 Montessori výchova batolete
- 18 Jak si odnést co nejvíce z této knihy

JE ČAS ZMĚNIT NÁŠ POHLED NA BATOLATA

Batolata bývají často nepochopena. Lidem se zdají těžko zvládnutelná. Kolem nás nebývá mnoho dobrých příkladů, jak žít s batoletem milujícím, trpělivým a podporujícím způsobem.

Začínají chodit, začínají zkoumat, teprve se učí užívat slova a jsou poměrně hodně impulzivní. V kavárně a restauraci nedokážou snadno klidně sedět, vidí volný prostor a rozběhnou se, mívají záchvaty vzteku (často v nejméně příhodnou dobu a na nejméně příhodném místě) a sahají na všechno, co vypadá aspoň trochu zajímavě.

A když jsou batolata dvě, dostávají označení „příšerná dvojka“. „Neposlouchají.“ „Pořád vším hází.“ „Nechtějí jíst/spát/chodit na záchod.“

Když moje děti byly ještě malé, nezdálo se mi správné získávat je ke spolupráci pomocí úplatků, trestů a vykazování z místnosti, ale najít alternativy bylo těžké.

Moje první dítě bylo ještě úplně malé, když jsem slyšela v rozhlasu rozhovor. Host hovořil o některých negativních důsledcích vykazování z místnosti jako o trestu: dítě se odcizuje, právě když potřebuje podporu, poškozuje to vztah mezi dítětem a dospělým a výsledkem vykazování z místnosti je, že dítě se rozzlobí na dospělého, místo aby je to pomohlo napravit. Pozorně jsem poslouchala, abych se dozvěděla, co dělat jinak. Jenže pak rozhovor skončil.

Od té doby bylo mým posláním najít jiný způsob. V roce 2004 jsem se zúčastnila kurzů Mezinárodní asociace Montessori a nadále se moc ráda učím od asi tisíce batolat a rodičů, s nimiž se setkávám v průběhu devíti let, kdy vedu Jacaranda Tree Montessori. Mám dva teenagery, kteří samozřejmě také kdysi byli batolaty. Absolvovala jsem učitelské kurzy pozitivní disciplíny a workshopy nenásilné komunikace. I dále čtu bezpočet knih a článků, hovořím s učiteli a rodiči, poslouchám rozhlasové programy a rozhovory.

Ráda bych se s vámi podělila o to, čemu jsem se naučila. Chtěla bych vám přeložit montessori moudrost do jednoduchého jazyka, kterému je snadné porozumět a uplatnit jej. Když jste si vybrali tuto knihu, udělali jste první krok na vlastní cestě k nalezení jiného způsobu soužití se svým dítětem.

Dostane se vám nástrojů, jak společně s dítětem pracovat. Jak je můžete vést. Jak je můžete podpořit, zvláště když mají potíže. Naučíte se, jak zorganizovat svůj domov, abyste se zbavili chaosu, vnést do svého rodinného života trochu klidu a provádět doma montessori činnosti, které jsou pro batolata to pravé.

Doufám, že vám odpovím na vaše otázky. Ukážu vám, že existuje jiný, mírumilovnější způsob soužití s vaším batoletem. Pomůžu vám zasadit semínka a vychovat zvědavou, zodpovědnou lidskou bytost. Vybudovat s vaším batoletem vztah, na němž budete stavět celé roky. Uvést filozofii doktorky Montessori do každodenní praxe.

Je načase, abychom se naučili dívat se očima našich batolat a dozvědět se všechno o montessori batoletí.

PROČ MILUJI BATOLATA

Montessori učitelé obvykle rádi pracují s dětmi určitého věku. Já osobně nejraději pracuji s mými batolecími přáteli. Lidé bývají touto mou preferencí často zmateni, protože s batolaty může být těžké pořízení, jsou emocionální a ne vždy nás poslouchají.

Chtěla bych však vykreslit jiný obrázek batolete.

Batolata žijí současnou chvílí. Procházka ulicí s batoletem může být potěšením. Zatímco my si v hlavě děláme seznamy věcí, které máme udělat, nebo plánujeme, co uděláme k večeri, batolata vnímají přítomnost a pozorují plevel rostoucí mezi kostkami dlažby.

Když trávíme čas s batoletem, ukáže nám, co znamená žít současnou chvílí. Soustředí se na tady a teď.

Batolata věci pochytí bez úsilí. Doktorka Montessori mluvila o jejich absorbující mysli. Všimla si, že děti mladší šesti let přijímají věci lehce, stejně jako houby nasávají vodu.

S jednoročním dítětem nemusíme vysedávat a učit ho gramatice nebo struktuře věty. Kolem tří let už mají úžasnou slovní zásobu a učí se stavět jednoduché věty (a někdy i složité odstavce). Srovnajte to s učením se cizím jazykům u dospělých – stojí je to spoustu úsilí a práce.

Více to probereme v následujících kapitolách. V této chvíli můžeme jen ocenit, jak snadno se učí.

Batolata jsou nesmírně schopná. Až do doby, než máme vlastní dítě, si často neuvědomíme, jak schopná jsou už od útlého dětství. Kolem 1,5 roku už poznají, že se blížíme k domu babičky už dlouho předtím, než tam dorazíme, a to tím, že poznávají věci kolem cesty. Když v košíku najdou hračku slona, často se seberou a utíkají ke knížce, kde je vyobrazený slon.

Navíc jakmile upravíme svůj domov tak, aby byl přístupnější dětem, často se ujmou úkolů v domácnosti s dychtivostí, schopností a potěšením – utírají rozlitou vodu, donesou plenku pro miminko, odklízí po sobě odpadky do koše, pomáhají nám s přípravou jídla a rády se samy oblékají.

Jednou k nám domů přišel opravář něco spravit. Nikdy nezapomenu, jak se tvářil, když moje dcera (které ještě nebyly ani dva roky) prošla kolem do ložnice, převlékla se, odložila ušpiněné šaty do koše na prádlo a vyšla si z domu hrát. Zřejmě byl překvapen tím, co všechno ve svém věku dokázala dělat úplně sama.

Batolata jsou nevinná. Doopravdy jsem přesvědčena, že batolata nemají ve svém těle ani jednu podlou kůstku. Když vidí někoho, jak si hraje s hračkou, možná si pomyslí: „Rád/a bych si zrovna teď hrál/a s touhle hračkou,“ a vezmou ji druhému dítěti z rukou. Možná něco udělají, aby zjistila reakci (upustím to a uvidím, jak rodiče zareagují), nebo mohou být našťvaná, že něco není po jejich.

Ale nikdy nejsou podlá ani zlomyslná, ani netouží po pomstě. Začneme-li vidět věci jejich očima a z jejich perspektivy, pochopíme, jak prostý jejich svět může být.

Batolata nejsou dlouho nevraživá. Představte si, že batole ještě chce zůstat v parku, ale je čas jít domů. Možná se tentokrát budou vzpouzet. Záchvat vzteku u nich může trvat dokonce i půl hodiny. Ale jakmile jsou schopna se uklidnit (někdy s trochou pomoci), vrátí se ke svému radostnému a zvědavému já, na rozdíl od dospělých, kteří mohou ráno vykročit levou nohou a pak být nevrlí celý den (o hněvu se toho dozvíte více později, žádný strach).

Jsou také úžasně odpouštějící. Občas se stane, že uděláme chybu – ztratíme trpělivost, zapomeneme na slib nebo se prostě jen cítíme trochu nesví. Když se našemu dítěti omluvíme, jdeme mu tím příkladem, jak to odčinit, ono nás často vřele obejmě nebo nás překvapí zvláště milým slovem. Máme-li s dítětem pevný vztah, pečuje o nás právě tak, jako my pečujeme o něj.

Batolata jsou opravdová. Moc ráda trávím čas s batolaty, protože jsou přímočará a upřímná. Jejich bezprostřednost je nakažlivá. Co řeknou, to si i myslí. Jdou světem se srdcem na dlani.

Každý, kdo strávil nějakou dobu s batolaty, zná chvíle, kdy dítě ukáže na někoho v autobuse a řekne nahlas: „Ten pán nemá žádné vlasy.“ My se možná snažíme schovat pod sedadlo, ale dítě nedává najevo žádné rozpaky.

Ale stejná přímočarost je důvodem, proč je s nimi snadné vyjít. Nehrají žádné zákulisní hry, nemají postranní úmysly a neintrikují.

Batole ví, jak být samo sebou. Samo o sobě nepochybuje. Nesoudí druhé. Měli bychom se od nich hodně učit.

CO BYCHOM O BATOLATECH MĚLI VĚDĚT

Batolata potřebují říkat „ne“. Jednou z důležitých fází, kterou musejí projít, je „krize sebepotvrzení“. Mezi 18 měsíci a 2,5 až 3 roky si uvědomí, že mají vlastní identitu oddělenou od svých rodičů, a přejí si větší samostatnost. Ve stejné době, kdy začnou říkat „ne“, začnou také používat osobní zájmeno „já“.

Tento posun k nezávislosti neprobíhá snadno. V některé dny nás budou odstrkávat a chtít dělat všechno sama; jindy odmítnou dělat úplně všechno nebo na nás budou viset.

Batolata potřebují pohyb. Tak jako zvířata nemají ráda klec, naše batolata neposedí dlouho v klidu. Chtějí se učit zvládat stále nové pohyby. Už od narození jsou miminka v pohybu. Jakmile začnou lézt, hned zkouší vstát. Jakmile umí stát, snaží se lézt nahoru a chodit. Když začnou chodit, zkouší běhat a pohybovat těžkými předměty – čím těžšími, tím lépe. Tahle snaha vystavit se té největší výzvě, jako třeba nosit velké předměty nebo přenášet velké tašky a hýbat kusy nábytku, má dokonce název – *maximální úsilí*.

Batolata mají potřebu zkoumat a odhalovat svět kolem sebe. Všemi svými smysly. Montessori přístup doporučuje, abychom to akceptovali, upravili prostoty pro dítě tak, aby mohlo bezpečně zkoumat, zapojili je do aktivit každodenního života všemi smysly a umožnili jim prozkoumat i okolí domu. Nechte je štourat ve špíně, vyzout boty na trávě, cákat se ve vodě a běhat v dešti.

Batolata potřebují svobodu. Tato svoboda dětem umožní, aby z nich vyrostli zvědaví žáci, aby zažívaly věci na vlastní kůži, dělaly objevy a cítily, že mají kontrolu samy nad sebou.

Batolata potřebují hranice. Hranice jim pomohou být v bezpečí, naučí je respektovat jiný i svůj životní prostor a pomohou jim stát se zodpovědnými lidskými bytostmi. Hranice pomáhají i dospělým zakročit dřív, než překročí naše hranice, a vyhnout se tak až příliš známému křiku, hněvu a obviňování. Montessori přístup neznamená ani ústupnost, ani panovačnost. Místo toho nás učí, jak být našim dětem klidným vůdcem.

Batolata potřebují důslednost a řád. Víím, že jsou to nudná slova. Dospělí často dávají přednost spontánnosti a flexibilitě. Ale je třeba vědět, že batolata dávají přednost tomu, aby se věci odehrávaly přesně stejným způsobem každý den. Stejný obvyklý postup, věci na stejném místě a stejná pravidla. To jim pomáhá porozumět a pochopit svůj svět a vědět, co mají očekávat.

Pokud hranice nejsou pevné, batolata je budou stále znovu testovat, aby zjistila, jak se ten den rozhodneme. Pokud občas uspějí s naříkáním nebo zlobením, budou to zkoušet znova – říká se tomu *občasné posílení*.

Pochopíme-li tuto potřebu, budeme mít víc porozumění a trpělivosti, a nebudeme-li schopni zajistit stejné věci každý den, budeme aspoň předem vědět, že jim možná bude třeba více pomoci. Budeme schopni vidět věci z jejich perspektivy, že věci se neodehrávají tak, jak očekávala; nepomyslíme si tedy, že zlobí, nýbrž jim v případě potřeby nabídneme pomoc, aby se uklidnila, a jakmile se uklidní, pomůžeme jim najít řešení.

Batolata nám nedávají zabrat. To ona sama mají co dělat. Moc se mi líbí tato myšlenka připisovaná článku Jean Rosenbergové: „Vidět záchvaty vzteku jako utrpení, ne jako vzdor.“ Je v plném souladu s tím, jak na batolata nahlížela doktorka Montessori. Když pochopíme, že jejich těžko zvládnutelné chování je vlastně voláním o pomoc, asi se zeptáme sami sebe: „Jak mohu právě teď nejlépe pomoci?“ Místo toho, abychom se cítili atakováni, budeme se snažit vymyslet způsob, jak je podpořit.

Batolata jsou impulzivní. Kůra mozková (která má význam pro sebekontrolu a přijímání rozhodnutí) se vyvíjí až do věku těsně nad dvacet let. To znamená, že je musíme vést, když třeba zkoušejí stále znovu lézt na stůl nebo berou někomu něco z rukou, a mít trpělivost s jejich emocemi. Ráda říkám: „Zkusme být jejich kůrou mozkovou.“

Batolata potřebují čas, aby zpracovala, co jim říkáme. Místo toho, abychom dokola opakovali našemu dítěti, aby se obulo, můžeme zkusit počítat v duchu do deseti, abychom jim dopřáli čas na zpracování toho, o čem jsme je požádali. Často uvidíme, že začínají reagovat dříve, než napočítáme do osmi.

Batolata potřebují komunikovat. Je mnoho způsobů, jak se s námi naše děti snaží komunikovat. Miminka nám brouká a my broukáme na ně; menší batolata budou žvatlat a my můžeme dát najevo, že nás zajímá, co se pokoušejí říci; větší batolata milují kladení otázek a odpovídání; a my jim můžeme poskytnout bohatou slovní zásobu, kterou nasají jako houba.

Batolata potřebují smysluplnou práci. Batolata velmi ráda zkoušejí a opakuji dovednosti, dokud je úplně nezvládnou. Pozorujte je a pochopte, na čem pracují, aby se tomu naučila. Často přirovnávám montessori dítě k hraní videoher. U videoher to zkoušíme znovu a znovu, abychom se dostali na vyšší úroveň, protože je to natolik těžké, že je to pro nás výzva, ale zase ne tak těžké, abychom to vzdali. Když naše batolata pracují na tom, aby se naučila otvírat a zavírat krabičku, budou to stále opakovat, až to zvládnou a zdokonalí. A jakmile to zvládnou, přejdou k něčemu jinému.

Batolata ráda přispějí svým dílem a jsou platnou součástí rodiny. Zdá se, jako by je víc zajímaly věci, které používáme, než jejich hračky. Ráda pracují po našem boku, když připravujeme večeři, myjeme nádobí, připravujeme se na příchod návštěvy a podobné záležitosti. Ovšemže to není vždycky možné, ale když jim dopřejeme čas, přizpůsobíme věci tak, aby mohla uspět, a snížíme naše očekávání ohledně výsledku, naučíme naše děti mnohému z toho, jak být platným členem rodiny. Právě na takových principech budou stavět, až se stanou školáky a teenagery.

MONTESSORI VÝCHOVA

BATOLETE

Když jsem poprvé přišla do montessori školy, byl můj zájem trochu povrchní. Přitahovalo mě montessori prostředí a činnosti a chtěla jsem svým dětem opatřit krásné a inspirující materiály a prostory. To není špatné. Je to to nejsnadnější místo, odkud začít (a proto i my tuto knihu začneme popisem materiálů, činností a fyzických prostor).

O léta později chápu, že jsem se naučila mnohem více. Větší měrou než činnosti a prostory, které jsem vytvořila, montessori přístup ovlivnil to, jak jsem se naučila soužít s mými dětmi, s dětmi, které přicházejí do mých kurzů, a s dětmi, s nimiž se setkávám v každodenním životě. Mnoho lidí, kteří navštívili montessori školu, to cítilo stejně: **Montessori je způsob života.**

Není příliš těžké aplikovat tyto principy doma, ale může to být dost odlišné od toho, jak jsme byli sami vychováváni, a od toho, jak vypadá výchova kolem nás.

Při montessori přístupu nahlížíme na dítě jako na svéprávného člověka na své jedinečné cestě. Podporujeme ho jako průvodce a něžný vůdce. Nenahlížíme na dítě jako na něco, co by mělo být formováno; ne jako objekt, u něhož chápeme jeho potenciál, ani jako něco, co je reakcí na naše vlastní zkušenosti z dětských let.

Jako zahradníci zasejeme semínka, zajistíme vhodné podmínky a dostatek potravy, vody a světla. Pozorujeme semínka a upravíme naši péči, je-li to třeba. A necháme je růst. A právě tak můžeme vychovávat naše děti, montessoriovským způsobem – zasadíme semínka, kterými jsou naše batolata, zajistíme jim správné podmínky, upravíme je, když je potřeba, a přihlížíme tomu, jak naše děti rostou. Směr, kterým se jejich život bude ubírat, bude jejich vlastní věcí.

„... vychovatelé, včetně rodičů, se chovají jako dobří zahradníci a pěstitelé ke svým rostlinám.“

– Maria Montessori, *Tvoření člověka*

BATOLATA JSOU SKVĚLÁ

To, co vypadá jako nedostatek
přizpůsobivosti („nemohu snídat
bez mé oblíbené lžice“), je
VE SKUTEČNOSTI výrazem silného
smyslu pro pořádek.

To, co vypadá jako souboj vůlí,
je **VE SKUTEČNOSTI** učením se,
že ne vždycky může být po jejich.

To, co vypadá jako opakování
jedné otravné hry stále dokola, je
VE SKUTEČNOSTI opakováním,
kterým se dítě chce něco nového
naučit.

To, co vypadá jako výbušný záchvat
vzteku, je **VE SKUTEČNOSTI**
sdělením: „Miluji tě tolik, že se cítím
dost bezpečně na to, abych dal/a
průchod všemu, co jsem v sobě
zadržoval/a celý den.“

To, co vypadá jako záměrná
pomalost s cílem nás rozzlobit, je
VE SKUTEČNOSTI průzkumem
všeho na jejich cestě.

To, co nás může uvést do velkých
rozpaků, když to uslyšíme své
batole pronést na veřejnosti, je **VE
SKUTEČNOSTI** důsledkem toho, že
dítě není schopné lhát a je vzorem
upřímnosti.

To, co vypadá jako další noc
s přerušovaným spánkem, jsou
VE SKUTEČNOSTI buclaté malé
ručky, které vás uprostřed noci
silně tisknou, aby vyjádřily čistou
lásku k vám.

JAK SI ODNÉST CO NEJVÍCE Z TÉTO KNIHY

Tuto knihu můžete číst od začátku do konce. Nebo prostě otevřete knihu na straně, která vás zajímá, a můžete se dozvědět něco praktického, co budete moci využít ještě dnes.

Někdy může být náročné přijít na to, odkud vlastně začít. Na konci každé kapitoly je pár otázek na přemýšlení, které by vás měly nasměrovat. V celé knize se nacházejí shrnutí k rychlému nahlédnutí. Užitečné shrnutí najdete i v příloze „Co neříkat, a co naopak říkat“, které si možná okopírujete a někde vyvěsíte jako připomínku.

Navíc ke všemu, co pramení z montessoriovské moudrosti, čerpám také z mnoha zdrojů, které jsem objevila v průběhu let a které pomáhají uvést montessori principy do praxe. Abych byla laskavým a srozumitelným průvodcem dětem, které navštěvují mé kurzy, a mým vlastním dětem.

Využijte tuto knihu jako inspiraci. Nejdůležitější věci nejsou prostory nebo činnosti ani snaha být dokonalým rodičem; je to naučit se chápat a podporovat naše děti. Užívat si soužití s nimi. Pomáhat jim, když procházejí obtížným obdobím. A nezapomenout se smát, když to všechno začneme brát příliš vážně. Je to cesta, ne konečný cíl.

To je práce, kterou můžeme jako rodiče vykonat, abychom uvedli montessori přístup do svých životů.

ÚVOD K MONTESSORI METODÁM

2

- 20 Krátce z historie
- 21 Klasické vzdělávání versus montessori vzdělávání
- 22 Některé montessori principy

ÚVOD

K MONTESSORI METODÁM

Začneme tím, jaké jsou základní principy vzdělávání podle zásad montessori a jak je můžeme doma uplatňovat. Pokud je tato metoda pro vás nová, je dobré začít právě zde. Zopakovat si to nejdůležitější ze zásad montessori nebude na škodu ani těm, kdo tuto metodu již znají. Principy se můžete řídit i v případě, že vaše dítě nebude chodit do montessori školky či školy.

KRÁTCE Z HISTORIE

Principy této pedagogiky vypracovala Maria Montessori, jedna z prvních ženských lékařek v Itálii na sklonku 19. století. Velmi se zajímala o potřeby dětí, často mentálně či fyzicky postižených, které měly potíže s učením. Postupně se její zaměření odklonilo od medicíny k oblasti vzdělávání.

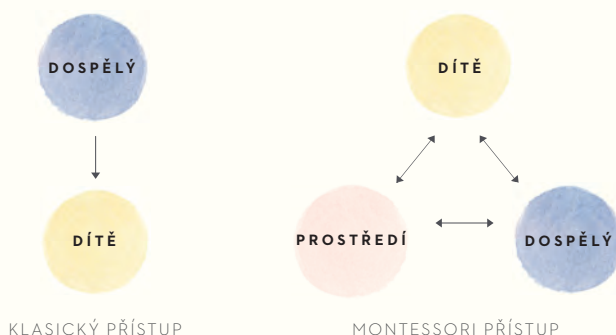
V jedné z chudých okrajových čtvrtí Říma zřídila místo, kde se starala o děti, jejichž rodiče byli zrovna v práci. To byl její první „Dům dětí“ – Casa dei Bambini –, který otevřela v lednu roku 1907. Doktorka Montessori nezačala uplatňovat tradiční vzdělávací metody, jak by se očekávalo, nýbrž použila metodologii vědeckého poznávání se stejným cílem jako při své lékařské praxi – chtěla vidět, co děti zaměstnává, jak se učí a jak by jim sama mohla proces učení usnadnit. Mělo to velký úspěch. Zanedlouho se její činnost stala předmětem velkého zájmu, a to i v mezinárodním měřítku.

Vzdělávání a rozvíjení svých myšlenek se věnovala i během pobytů v různých zemích – mimo jiné žila například během 2. světové války v exilu v Indii – až do své smrti v roce 1952 v Nizozemsku. Ve své činnosti se nezaměřovala pouze na malé děti, nýbrž na všechny dětské věkové kategorie, protože svůj přístup považovala za „celoživotní vzdělávání“ – a uplatňovat se měl jak ve školách, tak v každodenním praktickém životě.

KLASICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ versus MONTESSORI VZDĚLÁVÁNÍ

V klasické školní třídě stojí učitel většinou před žáky, určuje, co se mají učit, a přednáší dětem, co je záhodno, aby věděly. Jedná se o tzv. přístup shora dolů (direktivní).

Učitel rozhodne, že se všechny děti budou učit například písmeno „A“ v tentýž den.

V montessori třídě mají děti k dispozici výukový materiál v poličkách seřazený podle obtížnosti. Každé dítě s učivem postupuje podle vlastního tempa a momentálního zájmu. Učitel dohlíží, co dítě zvládlo, a vede ho postupně k osvojení další dovednosti pomocí odpovídajících materiálů.

Oproti klasické škole panuje u montessori přístupu dynamický vztah mezi dítětem, dospělým a učebním prostředím. Na špičce hierarchie je dítě, které řídí svou výuku, a učitel i prostředí panující ve třídě při tom působí podpůrně.

Všimněte si, že na schématu výukového procesu v montessori vedou šipky oběma směry. Prostředí a žák spolu interagují – prostředí dítě přitahuje a dítě se prostřednictvím podnětů z prostředí učí. Stejně tak se navzájem ovlivňují učitel a prostředí – dospělý připravuje prostředí, pozoruje situaci a upravuje prostředí podle potřeb dítěte. Dynamický vztah panuje i mezi dospělým a dítětem – na základě vzájemného respektu; dospělý na dítě dohlíží a zasahuje pouze s nejnutnější pomocí, jinak nechává dítě, aby si poradilo samo.

Ve svých statích Montessori zdůrazňuje, že cílem jejího principu vzdělávání **není zahrnout dítě fakty, nýbrž rozvíjet jeho přirozenou touhu učit se.**

Stejně zásady se můžeme držet vedle školní výuky i v domácím prostředí, a to hned po narození dítěte, dokonce již *in utero*. Záleží na tom, jakým způsobem s dětmi zacházíme – podporujeme je v jejich objevování světa po svém, dáváme jim svobodu a zároveň vytyčíme meze, uspořádáme domov tak, aby se mohly podílet na našem každodenním životě, a tím jim umožníme být úspěšné.

NĚKTERÉ MONTESSORI PRINCIPY

1. Připravené prostředí

Připravené prostředí je vlastně jakýkoliv námi vytvořený prostor – například školní třída, domov, prázdninová chata, nějaké místo venku apod.

Zde v Amsterdamu mám týdně 8 kurzů, do kterých docházejí děti s rodiči zkoumat montessori prostředí. Většinu „práce“ absolvuji před jejich příchodem. Prostorů připravuji s velkou péčí a pozorností:

- Sleduji děti a provádím s nimi činnosti přiměřené jejich úrovni – poněkud náročné na zvládnutí, ale zároveň ne natolik těžké, aby je musely vzdát.
- Dbám na to, aby děti mohly uspět – sháním takové podnosy, aby je děti unesly, mám připravené čisticí rukavice na utírání skvrn, dost materiálu na opakované pokusy uměleckého tvoření, dětskou velikost náčiní např. na pečení sušenek, nejmenší pohárky na pití.
- Abych prostor viděla z jejich perspektivy, sedám si na zem – a dekorační předměty nebo květiny umísťuji do takové výše, aby je dobře viděly a mohly se z nich těšit.
- Chci, aby prostor byl jednoduše a pěkně upravený – odstraňuji přebytečné věci, pečlivě vybírám sice méně činností, ale zato takové, aby tvořily celek a děti se jimi po částech mohly zabývat nezávisle na sobě.

Není to žádný „úklid třídy“. Cílem těchto příprav je, aby děti mohly volně objevovat a učit se či vytvářet předměty a věci, které je co nejvíce osloví.

O přípravě prostředí pro naše batolata doma bude řeč podrobněji v kapitole 4.

2. Přirozená touha učit se

Mnozí se domnívají, že když se každé dítě ve třídě zabývá jinou činností, musí tam vládnout chaos. Nebo že děti nedělají nic, když před tabulí nestojí nikdo, aby jim říkal, co mají dělat.

Je to naopak: zjistili jsme, že když připravíme poutavé prostředí a v něm takové činnosti, které je zaměstnají v touze je zvládnout, děti mají vnitřní motivaci učit se. Jako miminka se naučily sáhnout si pro určité předměty, naučily se stát, když to opakovaně zkoušely, pak zvládly první krůčky a samy se naučily chodit – to vše v rámci nápomocného prostředí. To samé bude platit, když se učí mluvit, když se budou učit číst a psát, až se budou učit matematiku a až se budou učit o okolním světě.

Objevování, které samy provádějí na předem připravených předmětech v připraveném prostředí, v dětech probouzí zvědavost a lásku k učení. Nepotřebují, aby jim někdo dával pokyny, že mají prozkoumávat své okolí.

V montessori třídách jsou spolu děti různého věku, což dává menším dětem příležitost odkoukat některé dovednosti od starších a ty zase mohou upevnit své znalosti tím, že pomáhají mladším.

Prací batolete je hra. Jsou ze své podstaty zvědavá a učenlivá. Pokud jim to dovolíme.

3. Učení manipulací s konkrétními pomůckami

„Můžeme říci asi toto: inteligence dítěte se může do určité úrovně rozvíjet bez pomoci rukou. Když se ale rozvíjí s jejich pomocí, dosáhne vyšší úrovně a dítě má pak pevnější charakter.“

— Maria Montessori, *Absorbující mysl*

V montessori třídě jsou pomůcky připravené tak pěkně a přitažlivě, že dítě přímo přitahují, aby je samo prozkoumávalo **pomocí rukou**.

Ruce umí pojmout velké množství informací konkrétní povahy a ty jsou pak předány do mozku. Jedna věc je něco slyšet nebo sledovat očima, ale pokud zapojíme ruce, poznáváme předměty více do hloubky. Přesouváme se tím z pasivního učení na úroveň aktivní.

Když přeskočíme do třídy pro děti ve věku od 3 do 6 let, najdeme skvělý příklad v pomůckách pro matematiku. Máme zde zlatý korálek, který představuje číslo 1, tyčinka s 10 korálky představuje 10, destička s 10 řadami po 10 korálkách představuje 100 a kostka z 10 destiček značí 1000. Dítě tak názorně vidí a může si osahat všechny tyto hodnoty a vstřebat tak příslušné matematické principy.

S použitím těchto pomůcek může dítě procvičovat sčítání. Pro výpočet součtu čísel $1234 + 6432$ si může vzít krychli s 1000 korálky, 2 destičky po 100 korálkách, 3 tyčinky představující 30 korálků a k tomu 4 jednotlivé korálky. Podobně si děti nashromáždí

pomůcky pro číslo 6432. Pak je zcela jasné, že když to dají dohromady, mají sedm tisícových krychlí, šest stovkových destiček atd. Porovnejte tuto metodu s abstraktním způsobem, kterým se většina dětí učí sčítat na papíře.

Když pak dítě postoupí na první stupeň školy, bude schopno odvodit z tohoto základu i abstraktní početní operace. Názorné předměty pak už nebude potřebovat, i když se k nim v případě potřeby kdykoliv může vrátit.

Stejně jako u starších dětí pozorujeme i u batolat, že se učí pomocí rukou. Objevují tak svět konkrétním způsobem.

4. Senzitivní období

Senzitivním obdobím nazýváme časový úsek, v němž dítě vykazuje specifický zájem o jednu oblast. Například senzitivní období pro pohyb, pro jazyk, pro matematiku nebo pro čtení.

Neznamená to, že by dítě bylo obzvláště vnímavé ve smyslu zranitelnosti nebo citlivosti. Je to spíše období, kdy dítěti jde učení určité látky nebo dovednosti lehce a bez námahy.

Těchto senzitivních období můžeme využít k tomu, abychom dítěti nabídli vhodné činnosti. Dítě sledujeme a zjistíme, o co se zrovna zajímá.

Když nás batole začne napodobovat – opakovat po nás slova – víme, že má zrovna *senzitivní období pro rozvoj jazyka*, a můžeme se zaměřit na zprostředkování nových a běžných slov k obohacení jeho slovní zásoby.

Pokud je v centru pozornosti batolete vylézat na stoleček, vidíme, že se nachází v *senzitivním období* charakterizovaném *vnímavostí k pohybu* a potřebuje tuto dovednost a pohyby procvičovat. Místo toho, abychom mu dovolili lézt po nábytku, raději mu připravíme překážkovou dráhu sestavenou z polštářů, dek a dalších předmětů, na kterých si může cvičit rovnováhu nebo na ně lézt.

Poznámka: Někdo může mít obavy, že pokud propásne nějaké *senzitivní období*, např. ke čtení, bude pak dítě mít problém naučit se číst. Ono se číst naučí, ale bude na to muset vynaložit vědomější snahu, jako například já, když jsem se již dospělá učila holandsky.

5. Nevědomá absorbující mysl

Od narození do asi šesti let dítě snadno přijímá informace. Doktorka Montessori to nazývá *absorbující mysl*, jde to snadno jako houba. Do tří let to děti dělají zcela *nevědomky*.

SENZITIVNÍ OBDOBÍ U BATOLAT

Přesné načasování těchto senzitivních období je u každého dítěte jedinečné.

JAZYK	Senzitivní období pro mluvenou řeč. Děti sledují naše rty, žvatlají a začínají opakovat, co říkáme. Brzy potom dojde k explozi řeči. Zájem o psaní se může objevit mezi 3–5 lety, o čtení od 4–5 let. • Používejte bohatý jazyk. • Pojmenujte všechno správným názvem. • Čtete knihy. • Ved'te s dítětem konverzaci – dělejte pauzy, aby mohlo reagovat. • Nechte se vést zájmy dítěte.
POŘÁDEK	Batolata milují pořádek. Doktorka Montessori pozorovala jednou venku dítě na procházce s matkou. Dítě se velmi rozčílilo, když si matka sundala kabát. Bylo rozčilené, protože „pořádek“ (to, jak věci byly), byl narušen, a uklidnilo se, až když si matka kabát zase oblékla. • Dodržujte rutinní postupy, takže dítě ví, co má očekávat. • Mějte „místo pro všechno a všechno na svém místě“. • Buďte chápaví, když se dítě rozčílí, když se něco neděje každý den stejně.
DROBNÉ DETAILS	Od osmnácti měsíců do tří let děti přitahují malé předměty a drobné detaily. • Upozorňujte dítě na jemné detaily uměleckých předmětů, květin, řemeslných výrobků. • Posad'te se na zem, abyste byli s dítětem ve stejné výšce a dívali se tak z jejich perspektivy – dejte najevo, že je to lákavé. • Nedokonalé předměty můžeme odstranit.
OSVOJENÍ POHYBU	Malá batolata si osvojují hrubou i jemnou motoriku – učí se chodit a používat ruce. Starší batolata zlepšují tyto dovednosti a začínají si osvojovat lepší koordinaci. • Nabízejte dětem různé příležitosti pro procvičení jemné i hrubé motoriky. • Dopřejte jim čas k pohybu.
SMYSLOVÉ ZKOUMÁNÍ	Batolata při zkoumání okolního prostředí fascinují barvy, chutě, pachy, doteky a zvuky. Starší batolata začínají tyto vjemy zařazovat a organizovat. • Umožněte jim přístup k různému prostředí uvnitř budov i venku, aby ho mohly zkoumat všemi smysly. • Poskytněte jim čas, aby ho mohly volně prozkoumat. • Objevujte společně.
CHOVÁNÍ A SLUŠNÉ ZPŮSOBY	Senzitivní období pro slušné způsoby začíná kolem dvou a půl let. Do té doby ale musí dospělí slušné způsoby a zdvořilost u menších batolat modelovat svým příkladem. • Důvěřujte dítěti, že si tyto způsoby postupně osvojí i bez vašeho ustavičného napomínání. • Buďte dítěti příkladem slušného chování doma, v každodenním životě i vůči neznámým lidem.